

SVENSK FOTOINDUSTRI

Serietillverkad kamera

Under större delen av 1800-talet importerade den svenska fotonäringen kameror, objektiv och övrig utrustning från Frankrike, Tyskland och England. Först i slutet av seklet skedde en förändring med ökad införsel från USA och inhemsk produktion. Två företag i Göteborg, Hugo Svensson & Co och Hasselblad, blev de främsta svenska leverantörerna. Under 1900-talet tillverkade också flera mindre firmor fotografisk utrustning.

Ingenjör Hugo Svensson startade 1890 en mekanisk verkstad tillsammans med kompanjonen Carl Dahlgren. Firman låg i närheten av grossistfirman F. W. Hasselblad & Co och fick efter hand en del uppdrag därifrån, främst reparationsarbeten. De två kompanjonerna fick inblick i den dåtida kameratekniken. Utöver finmekanik och optik rörde det sig också om kvalificerat träarbete.

Efter ett par år hade de tillräcklig kunskap för att starta en egen produktion. Utländska kameror blev deras förebilder, exempelvis den billiga och populära italienska fallplåtskameran Murer's Express. Den svenska versionen för torrplåtar i storlek 6x9, 9x12 och 10x15 centimeter kallades Svenska Express.

Verksamheten växte och företaget tillverkade en rad förbättrade och även nya modeller för yrkesfotografer och amatörer. Vissa år översteg årsproduktionen 500 kameror. För första gången serietillverkades nu kameror i Sverige. De uppmärksammades för sin goda kvalitet och belönades med både silver- och guldmedaljer bland annat vid fotografiska utställningar i Uddevalla och Stockholm 1894.

FÖRSÄLJNINGEN SKÖTTES av Hasselblad som tog in kamerorna i sina priskuranter under eget namn och rubriken "Hasselblads handkameror / Inhemsk tillverkning". Fotografier från "monterings-, snickeri- och metallverkstaden" presenterades och gav läsaren intrycket att vara tagna hos Hasselblad. I själva verket visade bilderna verksamheten i Hugo Svenssons lokaler.

I Hasselblads priskurant år 1900 ingick ett halvt dussin magasinkameror av "inhemsk tillverkning", det vill säga från Hugo Svensson. Negativformaten mätte allt från 6x9 till 12x16½ centimeter. Priserna varierade från som lägst 38 kronor upp emot 300 kronor. Optiken importerades från tyska Goerz och Zeiss.

Förutom optik byggde 1800-talets kamerateknik i huvudsak på träkonstruktioner och finmekanik. Fotografier från Numa Petersons reparationsverkstad i Stockholm visar maskiner och redskap för traditionellt trä- och metallarbete. Verkstadens ena del dominerades av snickarbänkar med hyvlar, stämjärn, träfilar och limflaskor. I taket förvarades fanér och klent dimensionerat virke. En annan del av verkstaden avbildas på det här fotografiet. Längst in i lokalen står maskiner för metallarbeten. Bakom ynglingarnas rygg syns ett stort trähjul för kraftöverföring och på väggen en lampa med anslutande gasledning. Vid snickarbänken reparerar två av de anställda en kamera. Ovanför dem står en rad kameror i olika dimensioner och av skilda fabrikat. Sannolikt är det en av företagets medarbetare, August Westberg, som tagit fotografiet i mitten av 1890-talet.
Foto: August Westberg

Senare tog Hugo Svensson själv hand om försäljningen och gav ut egna priskuranter.

År 1914 omfattade produktionen ett tjugotal modeller i olika storlekar. Vid det laget hade 13 000 kameror lämnat fabriken. Utöver egna produkter erbjöd firman ett sortiment som täckte de flesta fotografiska behov. På kamerasidan fanns bland annat tyska Erneman och engelska Ensignette och, förutom från Goerz och Zeiss, såldes objektiv av märkena Voigtländer, Busch och Rodenstock.

EFTER FÖRSTA världskrigets slut 1918, med den tyska ekonomins sammanbrott och efterföljande dyrtider, lades tillverkningen av traditionella amatör- och yrkeskameror ned. De ersattes på 1920-talet med billiga kameror som importerades från Tyskland. De salufördes i Sverige under det egna märkesnamnet Hessco.

I stället inriktades tillverkningen på professionella specialkameror, exempelvis seriebildskameran Hessco Multiplex och Hessco Arkivkamera. Den senare byggde på principer som tagits fram av professor Arvid Odencrants vid Stockholms högskola.

Under andra världskrigets avspärrningar med åtföljande importsvårigheter utvecklade företaget nya produkter för hemmamarknaden. Ateljéstativ, förstoringsapparater, fotoarmatur, rostfria framkallningstråg, högglans- och monteringspressar liksom annan fotografisk utrustning nytillverkades.

Hugo Svensson & Co fortsatte sin verksamhet ytterligare ett par årtionden och familjeföretaget fanns kvar på marknaden till mitten av 1960-talet då den engelska fotofirman Ilford köpte rörelsen. ■

Ett par modeller i Hugo Svenssons kameraserie Svea för torrplåt och med invändig plåtväxling. De var av typen ”fallplåtskamera”, det vill säga att glasnegativet efter exponering fördes ned till ett undre magasin samtidigt som nästa plåt gjordes redo för ytterligare en bild. Plåtstorleken var 9x12 eller 12x16,5 centimeter med magasin för tolv plåtar som fick laddas i mörkrum. Kameraseriens objektiv med irisbländare kom antingen från C. P. Goerz, Zeiss eller engelska Wray. Kamerorna tillverkades under 1890-talet och saluförde under namnet ”Hasselblads Sveakamera”. Ett tiotal modeller såldes år 1890 till priser mellan 115 och 355 kronor. Det senare priset gällde en stereokamera med rörlig front. Foto: Emma Fredriksson/TM

»Hur blir det då för Sveriges del under kommande dagar, får vi material? –Ja, svarar baron Hans von Werten, generalsekreterare för de tyska fotofabrikanternas förening, på vår fråga, exporten kommer att hållas uppe. Naturligtvis kan det bli större eller mindre förseningar med en del leveranser [...] Det finns emellertid ingen anledning att tro att icke Sverige skall erhålla material i samma utsträckning som hittills.«

Tidningen FOTO/N:o 9 hösten 1941

SVENSK FOTOINDUSTRI

I fred och krig

Victor Hasselblad blev Sveriges mest framgångsrike kamerafabrikant. Efter att som ung ha blivit inskolad i familjeföretaget F. W. Hasselblad AB lämnade han firman och startade 1937 en egen fotorörelse i Göteborg, Victors Foto. Under andra världskriget levererade han kameror till flygvapnet för att senare övergå till civil produktion av den internationellt kända ”Hasselbladaren”.

När andra världskriget bröt ut 1939 saknade det svenska flygvapnet lämpliga flygkameror. Efter att tyskarna hade besatt Danmark och Norge i april 1940 fick bland andra Hugo Svensson & Co en förfrågan om de på kort tid kunde konstruera och tillverka ett större antal kameror. Företaget avböjde. Även Victor Hasselblads lilla fotofirma hade tillfrågats och där blev svaret ja.

Arbetet inleddes omedelbart med en flygkamera från ett havererat tyskt spaningsplan som förebild. Tillsammans med en rad kvalificerade medarbetare lyckades den djärve Victor Hasselblad att på mycket kort tid bygga upp en kamerafabrik under namnet Ross AB. Arbetet forcerades och efter åtta månader fanns en lätt handkamera klar för serietillverkning, Ross HK7.

Den nya kameran visade sig uppfylla flygvapnets högt ställda krav på prestanda och tillförlighet även i pressade situationer. Den godkändes av flygförvaltningen och under krigsåren fick företaget ytterligare beställningar från försvarsmakten. Kameror för större negativformat och med fast placering i flygplanskroppen togs fram, SKA4 och SKA5, samt en lätt markspaningskamera åt armén, MK80.

Sammanlagt levererades fyra kameramodeller i närmare 350 exemplar. De kvalitetskameror som den lilla firman utvecklade innebar att Sverige fick en specialiserad kameraindustri av nytt slag.

SÅ SMÅNINGOM började den initiativrike företagaren se framåt mot den kommande freden och en kamera för den civila marknaden. Han hade tankar både om utformning och funktion. Som inbiten ornitolog och fågelfotograf saknade han nämligen en behändig och flexibel kamera som kunde användas ute i naturen.

Sedan 50 år tillbaka fanns olika typer av enögda spegelreflex-

kameror till salu, exempelvis amerikanska Graflex och en rad efterföljare. Likaså hade många professionella kameror utbytbara magasin som kunde skiftas snabbt. En annan önskvärd egenskap för en framtida kameratyp var snabba byten av objektiv.

I kombination med erfarenheterna från tillverkningen av flygkamerorna blev de här tekniska egenskaperna utgångspunkt för Victor Hasselblads nya kamera. Resultatet blev en smäcker och lättarbetad spegelreflexkamera för mellanformatet 6x6 centimeter med utbytbara objektiv och magasin.

TROTS EFTERKRIGSTIDENS stränga regleringar av utrikeshandeln lyckades Victor Hasselblad lansera modellen utomlands. Redan från början var han inriktad på världsmarknaden och modell 1600 F presenterades i New York hösten 1948. Den var avsedd för yrkesfolk och modellerna 1000 F och 500 C blev favoriter bland annat inom porträtt-, reklam- och modefotografi och i vetenskapliga sammanhang.

Under de följande årtiondena utvecklades kameraföretaget Victor Hasselblad AB till en världsledande kameratillverkare, en unik position inom svensk kamerindustri. Objektiven kom till att börja med från Kodak men efter att den tyska optikindustrin hämtat sig efter krigsåren blev Zeiss huvudleverantör.

En rad kameramodeller tillverkades i mycket stora volymer, exempelvis klassikern Hasselblad 500C/M från 1970 som under några årtionden såldes i närmare en kvarts miljon exemplar. Modellen Super Wide Angle med fast vidvinkeloptik och den eldrivna EL-modellen var andra kameror som befäste Hasselblads ställning på världsmarknaden. ■

Den ursprungliga Hasselbladskameran 1600 F, som 1954 såldes för 2 450 kronor, följdes upp med den billigare modellen 1000 F. Med objektiv från Kodak kostade den 1 965 kronor, med optik från Carl Zeiss 500 kronor mindre. Med den nya kameran Hasselblad Superwide befäste företaget sin ställning på marknaden för mellanformatskameror. Med en extrem bildvinkel på 90 grader och ett skärpedjup från sex decimeter till oändlighet vid minsta bländaren 1:22 blev den ett viktigt redskap för bland annat arkitekter. Trots att kamerorna presenterades under avdelningen "Amatörkameror" i Hasselblads katalog var de i första hand till för yrkesfotografer och vetenskapliga institutioner. Ett stort urval av objektiv och annan specialutrustning bidrog till framgångarna.

Hasselblad 1000F, 6×6 cm

Ny modell av den världsberömda svenska spegelreflex-kameran med utbytbart objektiv och utbytbara kassetter

En ny variant av den populära Hasselblad 6×6 cm, som på rekordkort tid lyckats förvärva en absolut tätplats i konkurrens med all världens kamerafabrikat. Tack vare aristokratisk elegans i formgivningen och en mängd tekniska finesser har Hasselblad vunnit uppskattning bland de avancerade amatörer och professionella fotografer som väljer sin utrustning med eftertanke. Den nya Hasselblad kan tack vare en ökad serieproduktion erhållas till lägre pris. Konstruktiva förenklingar har medfört ökad driftsäkerhet med bibehållande av kamerans traditionellt exklusiva stil och oöverträffade mångsidighet.

(Forts. nästa sida)

VARSAMT!
Aktas för stötar!

HANDKAMERA HK7

Utan optik vägde Ross HK7 knappt fyra kilo, en robust konstruktion med dubbelt handgrepp och utbytbara objektiv med centralslutare. För att minimera mekaniska driftstopp i luften utfördes alla arbetsmoment för hand. Den snabbaste exponeringstiden blev 1/400 sekund. Negativformatet var 7x9 centimeter med dubbelsidig perforering och maximalt 50 exponeringar.

De kommande åren levererades kameran i 240 exemplar under beteckningen flyghandkamera Ross HK7. Enligt bruksanvisningen var den ”i synnerhet användbar i bombflygplan, där utrymmet i många fall ej medgiver medförande av en större kamera.”

Utrustningen förvarades i en trälåda som var lätt att transportera. Förutom kamerahuset innehöll den bland annat två objektiv och viss kringutrustning. Foto: Emma Fredriksson/TM

»Det ligger i sakens natur, att så länge importen måste begränsas, kan ingen garantera full tillförsel av utländska varor. Att spå för framtiden är vanskligt. Läget ändras dag för dag. […] Följaktligen kan vi inte garantera att vi kan stå till tjänst med alla i denna katalog upptagna artiklar i tillräcklig mängd och under katalogens giltighetstid. Vid katalogens pressläggning är exempelvis tillgången på färgfilm, kameror, kinekameror och kineprojektorer ringa, men vi hoppas på en snar förbättring.«

Hasselblads Fotografiska AB, produktkatalog i maj 1949

SVENSK FOTOINDUSTRI

En splittrad industri

En rad enskilda personer och mindre svenska företag tillverkade under 1900-talet inte bara kameror utan också annan fotografisk utrustning. Produktionen fick stor bredd alltifrån enkla familjekameror till specialiserade ateljékameror och utrustning för mörkrummet. Gemensamt var att produktionen sällan fick någon större omfattning.

Den tyske krigsfotografen Fritz Weist startade i början av 1920-talet en fotofirma i Stockholm. Tiderna var svåra med hyperinflation i Tyskland och mångdubblade priser på importerade varor. Han lyckades ändå etablera sig på marknaden som representant för fotoartiklar från tyska Leonar-Werke utanför Hamburg. Från att ha skött sina blygsamma affärer från bostaden expanderade han rörelsen och när nästa krig bröt ut 1939 låg företaget på Regeringsgatan.

Fritz Weist & Co blev under andra världskriget, då möjligheterna till import var starkt begränsade, en av de större leverantörerna av egen fotoutrustning. Firman hade öppnat en fabrik i Jakobsberg norr om Stockholm och där tillverkades förstorings- och kopieringsapparater, projektorer, armaturer, torkpressar och annan enklare utrustning.

Den tyska fotoindustrin försåg Sverige med varor under hela kriget. I den tunna priskuranten år 1942 saluförde Fritz Weist därför Voigtländers kameror liksom Rolleiflex, Rolleicord, Makina, Linhof och Leica. Siemens och Bauer erbjöd filmkameror och projektorer för 8 och 16 millimeter medan yrkesfolk kunde välja en filmkamera för 35 millimeters film av märket Arriflex.

Utöver detta sålde Fritz Weist egentillverkade förstoringsapparater och färgfilmsprojektorer under varunamnen Uniprint/Unoscop och filmrullar från Voigtländer, Leonars fotopapper, negativplåtar och en del annat.

EFTER KRIGSSLUTET 1945 hade den svenska fotobranschen svårigheter att få tillräckliga importkvoter. Både grossister och fotohandeln ville öka varulagren men pressad samhällsekonomi och ansträngd bytesbalans lade hinder i vägen. Andra varor var viktigare för folkhushållet.

I den situationen utökades den inhemska produktionen.

Den tvåögda folkkameran Unibox från AB Fritz Weist & Co kostade 18 kronor i mitten på 1950-talet. Med slutartiden 1/30 sekund, fixfokus och den fasta bländaren 1:11 var den avsedd för enklast tänkbara familjefotografi, gärna i strålande solsken med stillastående människor. Det här exemplaret är tillverkat mellan 1950 och 1955. Foto: Emma Fredriksson/TM

Fritz Weist & Co presenterade sin egentillverkade seriekamera för professionellt bruk, Fotomat, och även en mycket billig familjekamera, Unibox, som blev en stor framgång och såldes i tiotusentals exemplar. Den tillverkades i ett kompositmaterial kallat isolit av det företag i Skåne som senare blev känt under namnet Perstorp AB.

I takt med en allt starkare ekonomi och ökad välfärd steg efterfrågan på fotografisk utrustning under 1950-talet. Flera företag försåg marknaden med produkter, exempelvis Svensk kameraindustri i Halmstad som tillverkade familjekameror av enkelt slag. De såldes under namnen Fotima och Fotax. En annan tidig kamera gick under varumärket Mefag och kom ursprungligen från Göteborgs kamerafabrik.

UNDER ETT PAR år tillverkade även Henrik Larssons företag i Uppsala en liten serie av den prisbilliga familjekameran Hela. Han blev så småningom framför allt känd i fotokretsar som skapare av en eldriven och helautomatisk seriekamera för ateljébruk, en elegant och driftsäker konstruktion som uppskattades av yrkesfolk.

En av de svenska kameror som också uppmärksammades av fotobranschen byggdes av modellsnickaren Szilárd Szabad, ursprungligen från Ungern. Han drev under 1940-talet en snickeriverkstad i Stockholm och hans stora ateljékamera i trä med negativformat från 9x12 till 18x24 centimeter blev en favorit hos många av landets ateljéfotografer.

Till att börja med såldes kameran av Hasselblads Fotografiska AB under namnet Hasselblads Universalkamera men på 1950-talet tog Szabad kontroll över försäljningen. Under följande år tillverkades "Szabadkameran" i omkring 1500 exemplar och några gick även på export. ■

Szilárd Szabads flexibla resekamera för plåtar i format 9,5x12 centimeter blev mycket uppskattad av landet ateljéfotografer. Front och bakstycke var vridbara både horisontellt och vertikalt samtidigt som objektivbrädet var höjbart. Kameran hade tredubbelt bälgutdrag och utbytbar optik. Foto: Emma Fredriksson/TM

